

מלאכת טוחן ביום טוב

1. תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב

תני אין בוררין לא טוחנין ולא מרקדין. הבורר הטוחן המרקיד בשבת נסקל. ביום טוב סופג את הארבעים... והא תנינן של בית רבן גמליאל היו שוחקים את הפילפלים בריחיים שלהן. מותר לטחון ואסור לבורר! ר' יוסי בשם רבי אילא לא הותרה טחינה כדרכה. ומניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין. רבי יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש [שמות יב טז ז] כל מלאכה לא יעשו בהם עד ושמתם את המצות.

2. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף יד עמוד א

משנה. בית שמאי אומרים: תבלין נדוכין במדוך של עץ, והמלח בפך קערה קטנה. מאירי ובעץ הפרור כף עץ. ובית הלל אומרים: תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן, והמלח במדוך של עץ.

גמרא. דכולי עלמא מיהת מלח בעיא שנוי, מאי טעמא? רב הונא ורב חסדא; חד אמר: כל הקדרות כולן צריכות מלח וידע שיצטרך כבר מעיו"ט, ואין כל הקדרות צריכות תבלין. וחד אמר: כל התבלין מפיגין טעמן, ומלח אינה מפיגה טעמה. מאי בינייהו? איכא בינייהו דידע מאי קדרה בעי לבשולי וגם התבלין יצטרך שינוי, אי נמי במוריקא כרכום שאינו מפיג טעם יהיה דינו כמלח.

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנדוכין - נדוכין כדרכן, ואפילו מלח. - והא אמרת מלח בעיא שנוי! - הוא דאמר כי האי תנא. דתניא, אמר רבי מאיר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הנדוכין - שנדוכין כדרכן ומלח עמהן מלח ותכלין כאחד. לא נחלקו אלא לדוכה בפני עצמה כדכסה כשאר תכלין, שבית שמאי אומרים: מלח בפך ובעץ הפרור לצלי דהיינו דבר מועט, אבל לא לקדרה. ובית הלל אומרים: בכל דבר. - בכל דבר סלקא דעתך? אלא אימא: לכל דבר ואפילו לקדרה, ועל כרחך כדכסה.

אמר ליה רב אחא ברדלא לבריה: כי דייכת - אצלי אצלוויי הטעם הממונה על דבר, דסבר כשמואל, דאמר: נדוכה כדכסה כמזון של אבן, ומיהו שנוי זוטא צעו לטעמי. ודוך.

רב ששת שמע קל בוכנא כמזוכה מלח, אמר: האי לאו מגווייה דביתאי הוא שאסרתי עליהם לנזק כמזון של אבן כלא שנוי. - ודלמא אצלוויי אצלי? - דשמעיה דהוה צילי קליה. - ודלמא תבלין הוה שאני צמינן שנוי? - תבלין נבוחי מנבח קלייהו.

דעות הראשונים

3. תוספות מסכת ביצה דף יד עמוד א

איכא בינייהו דידע כו' בעי לבשולי - דללישנא קמא בעי שנוי וללישנא בתרא לא בעי שנוי אי נמי בהאי שאינו מפיג טעמו ולא ידע דללישנא בתרא צריך שנוי וללישנא קמא לא צריך שנוי

ופסק ר"י שיש לאסור בכל ענין דאזלינן לחומרא אף על גב דבשל סופרים הלך אחר המיקל הואיל ולכל אחד ואחד יש קולא וחומרא מכל צד עבדינן לחומרא ומיהו שומין מותר לתקנם בי"ט בלא שנוי מפני שמתקלקלין ביותר אם יעשה אותן מערב יום טוב ועוד דאמרינן דרוח רעה שורה עליהן כשנשחנין בלילה

ומיהו מהאי פיסקא לא נפיק לן מידי דהא קי"ל כשמואל בסמוך דכל הנדוכין נדוכין כדרכן וכדתניא דמיתאי בר מלח שצרי' אצלוויי דרך שנוי מעט וכן פסק רב אלפס דהואיל ואזלי וגררי אמוראי אליבא דהאי ברייתא אף על גב דבמתני' פליגא עלה קיימא לן כברייתא וכן פסק רב יהודאי גאון בהלכות פסוקות וכן יש מנהג הלכה למעשה דהך מלתא תליא באשלי רברבי

ומ"מ אסור לטחון פלפלין בריחים שלהם משום דמחזי כעובדא דחול כשטוחנין בריחים שקורין מוליגני"ט בלע"ז כדאיתא בפ"ב (דף כג.) אבל במדוך של אבן מותר לדוכן בלא שנוי ואף לפירוש התוספות דאזלינן לחומרא מכל מקום שמא דפלפלין מותרין היכא דלא ידע מאי קדרה בעי לבשולי לפי שהן מפיגין טעמן ופלפלין נמי מפיג טעמן מדלא קאמר איכא בינייהו פלפלין אבל לפי מה שפירש בשם הגדולים דקי"ל דכל הנדוכין נדוכין כדרכן יש להתיר אפי' כי ידע מאי קדרה בעי לבשולי ואפילו לא מפיג טעמו והמחמיר לדוכן מעי"ט הרבה ביחד יתברך באלהים ובשם המיוחד.

4. רמב"ם הלכות יום טוב פרק ג הלכה יב

אין עושין גבינה ביום טוב שאם גבן מערב יום טוב אין בזה חסרון טעם אבל דכין את התבלין כדרכן שאם ידוך אותן מבערב יפוג טעמן ממילא מותר אף אם ידע שיכשל, אבל מלח אינו נידוך ביום טוב אלא אם כן הטעם המכוש או שידוך בקערה וכיוצא בה כדי שישנה, שאם שחק המלח מערב יום טוב לא יפוג טעמו, ואין שוחקין את הפלפלין בריחים שלהן אלא דך אותן במדוכה ככל התבלין. (וכן ברי"ף להבנת הב"י. וכן ברשב"א א תרפ"ד)

5. ספר מצוות קטן, הגהות רבינו פרץ מצוה קצד

בתוספות פירשו כשתי לשונות שבתלמוד להחמ"ל... ומיהו בספ' הרב אלפא"ס פסק כשמואל דאמר דכל התבלין נידוכין כדרכן בלא שום שינוי חוץ ממלח... ונהגו העולם כששוחקין פלפלין ביום טוב במדוך של אבן לעשות שינוי קצת או דרך הטייה או לדוך מעט מעט, ושם היינו טעמא משום דמתוך כך הם זכורים שלא לדוך יותר מן הצורך ליום טוב.

6. סיכום שיטות הראשונים

	תבלין שידע שיצטרך	תבלין שלא מפיג טעם	פלפלין
ר"י	אסור אלא אם מתקלקל	אסור	במדוכה
רמב"ם	מותר	אסור	במדוכה כשאר תבלין
הגהות ר"פ	בשינוי	בשינוי	במדוכה בשינוי

פסק השו"ע והרמ"א

7. שולחן ערוך אור"ח הלכות יום טוב סימן תקד סעיף א

דכין את התבלין כדרכן, שאם ידוך אותם מבע"י יפיג טעמן; אבל מלח אינו נידוך בי"ט אלא א"כ הטעם המכוש או שידוך בקערה וכיוצא בה, כדי שישנה, שאם שחק המלח מעי"ט לא יפיג טעמו כלל.

ואין שוחקין את הפלפלין ולא את החרדל בריחים שלהם, משום דהוי כעובדין דחול; (אלא) דך אותם במדוכה ככל התבלין.

הגה: ומיהו נוהגין לשנות קצת בדיכת תבלין, וכן ראוי להורות.

מפיג טעמו הרבה מותר גם לשיטת הרמ"א

8. רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן תקד סעיף א

[מג"א ס"ק א] כגון שום. זהו עדיפא מתבלין כמ"ש תוספות והרא"ש. דאף לל"ק דתבלין וידע בעי שינוי. מ"מ שום דמפיג טעמו הרבה בוודאי לא בעי שינוי ונ"מ לדין והמנהג לשנות קצת בדיכת תבלין. והיינו לחוש לשיטת תוספות כמ"ש המג"א סק"ד בשם יש"ש. מ"מ בשום לא בעי שינוי: (והובא בשע"צ יח) וכן הדין בבגנות ותפוחי עץ. שש"כ ז יב.

וכן במשנ"ב יט לענין טחינה בסכין. תקי ז. לענין בורר. ובחיי אדם פג ד לענין טוחן. ודעת הרב אליהו שגם ביו"ט יש לקלף פירות לאלתר)

מדוע הותרה טחינת תבלין למרות שטחינה אסורה

יסוד ההיתר שהיא מלאכה שנעשית ליומה ולא לימים הרבה

טעם האיסור בריחיים של פלפלין

יסוד ההיתר שהיא מלאכה שנעשית ליומה ואינה לימים הרבה

... ואף על פי שמצינו היתר במלאכות הללו טוחנין את הפלפלין בריחיים שלהן וכל הנדוכין כדרכן נמי טחינה היא ונותנין לתלויה ביום טוב והוא תולדה דבורר הנהו מלאכות דיום ניהו.

יסוד ההיתר שנעשה בדרך אחרת משחיקת החיטים שנאסרה

אבל הקרוב אצלי לפי גמרתנו שכל מלאכת אוכל נפש האסורה ביום טוב אינה אלא מדבריהם שחכמים אסרו המלאכות הנעשות לימים הרבה כקצירה וטחינה וכיוצא בהן ואף לקיטת פירות הנפסדים כתותים וענבים אסרו לפי שהלכו אחרי רובה של לקיטה שאינה ליומה. ואף על פי שהתירו שחיקת הפלפלין ולא הלכו אחרי רובה של טחינה היינו טעמא לפי שאין אותה שחיקה שהיא ליומה נעשית באותה ענין שהיא נעשית לימים הרבה שזו במדוך וזו ברחיים. ואף פלפלין ברחיים שלהם אינה כדרך טחינת חטים לימים הרבה (ולכן איסורה משום עובדין דחול ולא משום איסור טוחן. וברשב"א בעבודת הקודש¹⁵ אסר משום טוחן גמור).

יסוד ההיתר שהיא... ובחיי אדם פג, ד לענין טוחן. טדעת הרב אליהו שיש לקלף פירות גם ביו"ט לאלתר)

9. מלחמת ה' מסכת ביצה דף יג עמוד ב

ולדברי הכל נתמעטו טחינה והרקדה שלא התירה תורה ביום טוב אלא מלאכות של יומן ... ואף על פי שמצינו היתר במלאכות הללו טוחנין את הפלפלין בריחיים שלהן וכל הנדוכין כדרכן נמי טחינה היא ונותנין לתלויה ביום טוב והוא תולדה דבורר הנהו מלאכות דיום ניהו.

יסוד ההיתר שנעשה בדרך אחרת משחיקת החיטים שנאסרה

10. ר"ן (על הרי"ף) מסכת ביצה דף יב עמוד ב

אבל הקרוב אצלי לפי גמרתנו שכל מלאכת אוכל נפש האסורה ביום טוב אינה אלא מדבריהם שחכמים אסרו המלאכות הנעשות לימים הרבה כקצירה וטחינה וכיוצא בהן ואף לקיטת פירות הנפסדים כתותים וענבים אסרו לפי שהלכו אחרי רובה של לקיטה שאינה ליומה ואף על פי שהתירו שחיקת הפלפלין ולא הלכו אחרי רובה של טחינה היינו טעמא לפי שאין אותה שחיקה שהיא ליומה נעשית באותה ענין שהיא נעשית לימים הרבה שזו במדוך וזו ברחיים ואף פלפלין ברחיים שלהם אינה כדרך טחינת חטים לימים הרבה (ולכן איסורה משום עובדין דחול ולא משום טוחן וברשב"א בעבודת הקודש אסר משום טוחן גמור (גמור).

יסוד ההיתר שהוא גם אוכל נפש וגם מכשירין

11. חתם סופר מסכת ביצה דף יד עמוד א

אך מלאכה הנעשית באוכל נפש עצמה ואותה אוכל נפש הוא מכשירין לאוכל נפש אחר כגון תבלין ומלח שהמה בעצמם אוכל נפש. אלא שהי' נאסרי' בכלל טחינה כמו שכתבתי גבי קצירה. אך הואיל והמה מכשירין לאוכל נפש אחר לתקן קדרתו. א"כ לא גרע משארי מכשירי' שהותר אפי' במלאכה שנעשית לימים הרבה ... אלא התם בעי' א"א לעשותו מעי"ט והכא הואיל והוא אוכל נפש עצמו קיל ליה ומותר מן התורה אפי' אפשר לעשותו מעי"ט אעפ"י שהוא תולדה מאב הנעשה לימים הרבה כיון שהוא עצמו אינו נעשה לימים הרבה לא נאמר ביה לא פלוג כמו דאמרינן גבי קצירה משום דהכא הוה מכשירין לאוכל נפש אחר. וגם נתיר ביה אפשר לעשותו מעי"ט משום שהוא ג"כ אוכל נפש בעצמו כן יש להסביר דברי ה"ה שם ודלא כלה"מ פ"ג מי"ט הלכה י"ב ע"ש. ורק מדרבנן החמירו לעשות ע"י שינוי:

טוחן שלא לאלתר

12. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ג הלכה טו

וכתב הרשב"א ז"ל שמה שאמרו אבל לא בנפה הוא מפני שיש בה בשבת חיוב חטאת ולא רצו להתירה ביום טוב. ומתוך הטעם הזה יצא לו שכל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת כגון בורר שלא לאכול לאלתר אלא להניח לבו ביום אפילו ביום טוב אסור... ואני אומר כבוד הרב במקומו מונח שאין כל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת אסור ביום טוב שהרי ברירת פסולת מתוך האוכל אפילו ביד יש בזה חיוב חטאת בשבת כנזכר פ"ח מהל' שבת וביו"ט מותרת על הדרך שנתבאר ולא אסרו נפה וכברה אלא משום דמחזי כבורר לימים מרובים וכן פירש"י ז"ל וזהו שלא הזכירו כלל ביום טוב בורר לאלתר או לבו ביום אלא הרי דינו כאופה ומבשל שמותר לאכול בו ביום ולשון דברי ב"ה מורה כן שאמרו בורר כדרכו ולא חלקו וזהו שבהלכות ובדברי רבינו לא נזכר חלוק זה כלל כנ"ל ועיקר: (וכן אצלינו בדעת בית הלל 'תבלין נדוכין כדרכן'.

טעם איסור רחיים של פלפלין

יסוד האיסור הוא הדמיון לרחיים לרחיים של חטים

13. ספר אור זרוע חלק ב - הלכות יום טוב סימן שנא

וכבר פרישית בפ"ק שהתבלין נידוכין כדרכן במדוך של אבן ואין צריכין שינוי וכן היה ר"ת זצ"ל מתיר לדוך פלפלין במדוכות כשאר כל התבלין ולא נאסרו אלא ברחיים שלהן דדמיון לרחיים של חטים :

יסוד האיסור הוא כלי שמויחד לטחינה מסויימת. אך דווקא כשרגילים לימיסלימין הרבה

14. שו"ת הריב"ש סימן קפד

ועוד שהיה אפשר להחמיר ולאסור לגרוד הגבינה בכלי זה אפילו ביום טוב לפי שהוא מיוחד לטחינה זו והוי כפלפלין ברחיים שלהם שאסרו חכמים כדאיתא (פ"ב דביצה כ"ג) אף על גב דקיי"ל דכל התבלין נדוכין כדרכן במדוכה. וכתב הרשב"א ז"ל דהוא הדין לחרדל שאין שוחקין אותו ברחיים שלו, וטעמא בתרווייהו משום דהוי כעובדין דחול, כי השחיקה עצמה מותרת היא.

אלא שבזה אפשר לחלק דשאני פלפלין וחרדל ברחיים שלהן שהוא רגילות לשחוק בהן הרבה ביחד ומשום הכי דמי לעובדין דחול אבל בכלי זה אין דרך לגרוד אלא מה שצריך לשעתו. (ומסיים שאם מפיג טעם צריך שינוי.)

כלים ביתיים המיוחדים לטחינה

15. מור וקציעה סימן תצה

נ"ל שמותר לטחון קאפ"ע בי"ט ברחיים קטנים דידא ... ודווקא ברחיים דידא כל איש בביתו, אבל לא ברחיים גדולים קבועים שטוחנין בהן הרבה בבת אחת, לא שרינא. וכ"כ לגבי מגרדת אורלאול"צ ג יט ה. חזו"ע עמ' עא. שש"כ ז ב ובשינוי.)

16. באור הלכה סימן תקד סעיף א

אם הריחיים קטן כנהוג אצל בע"ב בביתם ידוע שאין נכנס קאו"י לתוך המטחן רק בכדי שיעור לפ"א או לשני פעמים אפשר דבזה לא גזרו חכמים .

17. פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן תקד ס"ק א

לדוך קאווי ביום טוב במדוך שרי, דמפיג. וברחיים, עובדין דחול אסור אף על פי שאין בו כלי כברה. ואפילו על ידי שינוי ברחיים אסור. וכ"כ ח"א פג ב. מאמ"ר ג. קיצוש"ע צח ג. הגרמ"א הלח"ג יז דיד ז. והוסיף וכו"ש במטחנהבמחנה חשמלית.

לדוך בכלי של בעה"ב תמכא – מאכל שדרך לדוכולדוכה לימים רבים אך בכלי של בעה"ב

18. מגן אברהם סימן תקד ס"ק ז

ז ... ולפ"ז התמכא שקורין קרי"ן אסור לגרדו בי"ט (כלי שינוי כמו גבי מלח) שדרך לגרד הרב' לשני או לג' ימים וכ"מ סי' תק"י ס"ג ע"ש מ"ש :
וכ"כ בשו"ע הרב .

19. מחצית השקל אורח חיים סימן תקד ס"ק ז

א"כ תמכ' שנעשה לימים מרובים אסור כדין שום ושחלי' אף על פי שמפיגים טעמן כמבואר בפוסקים וכן הפלפלין דאפי' ע"י שינוי אסור ברחיים. (וראיתי הוגה במ"א דפוס פראג הוגה בטעות לענ"ד) ובספר א"ר מיקל בתמכ' ע"ש טעמו: וכן הקל המשנ"ב בהמשנב יט אך ישנה קצת דלא גזרו אלא ברחיים שהוא מעשה חול גמור וכדרך כל טחינה'

סיכום ההלכות למעשה

טחינת תבלין במכתשת ביום טוב לצורך המועד מותרת. לדעת השו"ע אפילו ללא שינוי (שו"ע תקד, א. וכו"כ באור"צ ובחזו"ע) ולדעת הרמ"א דווקא בשינוי כגון שמטה קצת את המכתשת (רמ"א שם. וגן דעת הרב אליהו הלח"ג יז ד) ובדברים שיתקלקלו אם ידוכם מערב יום טוב כגון שום, בצל, בננות ותפוח עץ, מותר ללא שינוי לכל הדעות (שעה"צ תקד יח, שש"כ ז, ב).

מלח – שטרם נטחן, יש לדוך אותו במכתשת בשינוי כיון שאינו מפיג טעמו כלל. כגון שמטה את המכתשת או שדך על השלחן (שו"ע שם). ויש אומרים שכן הדין לכרכום ושאר תבלינים שאין מפיגים טעם ובפרט אם ידע שיצטרך להם מערב יום טוב (משנ"ב ח).

חטים – אסור לטחון ביום טוב כלל. ואפילו במכתשת שאין דרך לכתוש בה חטים בשאר ימות השנה אסור (שו"ע תקד ג).

מצות – מותר לכתוש ללא שינוי כיון שהחטים שבהם כבר נטחנו (רמ"א תקד ג).

מטחנה גדולה שדרך לדוך בהם בכמויות גדולות לצורך ימים רבים כמו בחנויות תבלינים, אסור לדוך בהם ביום טוב כלל אפילו בכמות קטנה ואפילו בשינוי משום עובדין דחול (כדון ריחים של פלפלין שו"ע תקד א).

גבינה במגרדת – מותר לגרדה ולרמ"א יש לעשות בשינוי (רמ"א תק"ד ג).

מטחנת בשר ידנית – דינה כגבינה במגרדת ומותר להשתמש בה (יבי"ע ד מה, שש"כ פרק ז הערה כה).

מטחנת קפה ידנית ביתית – אם השימוש בה בדרך כלל הוא על מנת לטחון למספר ימים, אסור להשתמש בה ביום טוב. ואם הדרך להשתמש בה תמיד הוא לצורך טחינה לאותו היום בלבד, מותרת לשימוש ביום טוב (יבי"א שם). ויש שכתבו שראוי להחמיר כיון שבד"כ קפה נדוך לזמן ארוך וכן כיון שהוא גידולי קרקע וחמור מבשר (שש"כ שם).

פירות במגרדת וכותש שום – כיון ששימושם הוא לכמויות קטנות ביתיות דינם כמו מכתשת לעיל שמותר (אור"צ ג יט ה. חזו"ע עמ' עא. שש"כ ז ב ובשינוי) ויש אומרים שכיון שהם מיוחדים לטחינה זו דינם כמו ריחים של פלפלין שאסור להשתמש בהם משום עובדין דחול (הלח"ג יז, ד/ו).

ירקות שדרך לגרדם במגרדת למספר ימים – כגון חזרת יש אוסרים לגרדם במגרדת ביום טוב ואפילו בשינוי כמו ריחים של פלפלים (מג"א תק"ד ז. שו"ע הרב ד) ויש מתירים כיון שהגזירה דווקא בריחים ובכל אופן יעשה בשינוי קצת (משנ"ב תק"ד יט, ערוה"ש ו).

טחינה שלא לאלתר – מותר ביום טוב לקצוץ בסכין דק דק לצורך היום אפילו שלא לאלתר, כיון שדינה כמו שאר מלאכות אוכל נפש שאין בהן חיוב להעשות לאלתר (משנ"ב תקד יט). ויש מחמירים בזה כמו בשבת (הלח"ג שם) והוא הדין בבורר שלא לאלתר (משנ"ב תקי ז והלח"ג שם).

20. אליה רבה סימן תקד

ולא נהירא דלא הוי עובדא דחול אלא כמו ברחיים^א שטוחן הרבה מאוד דומיא טעם טחינה בסימן תצ"ה סעיף ב', והיינו שכתב הריב"ש גופיה אבל בכלי זה אין דרך וכו'. גם וודאי גם בגבינה דרך לגרור לאיזה ימים שהרי אינו מפיג טעמא.

^אועוד שהרי כתב מג"א לעיל [סק"ג] שגם בחרדל ברחיים מדינא שרי. ואף שכתבתי בס"ק ד' דאין להקל מכל מקום בזה שאינו רחיים אין להחמיר.

^בגם הריב"ש לא כתב אלא שהיה אפשר להחמיר לגרור כמו חרדל ברחיים וכו', משמע שאין מחליט הדמיון.

^גגם קשה על הריב"ש שכתבתי לעיל [שם] דרשב"א לא ס"ל טעם עובדא דחול אלא שהוא טחינה גמורה. ומשמע נמי בעבודת הקודש [שם אות לט] דוקא רחיים הוי טחינה ולא בכלי זה:

21. ערוך השולחן אורח חיים סימן תקד

וגם מה שמדמה לריחים דחרדל תמוה דכלי זו דמורג חרוץ אין עליה תמונה של ריחים כלל וכידוע משא"כ ריחים של פלפלין ושל חרדל היא קצת כדמות ריחים ומה עניין זל"ז:

לדעת רבי אלעזר בביצה דף כג ב

ניתן להסביר שנעשה באופן שלא נעשה לימים הרבה ובאופן זה התרנו.

ולא ניתן להסביר שדיכת תבלין לעולם לא נעשית לימים הרבה, שמוכח מהר"ן להלן שדרכם היה לטחון תבלין לימים הרבה

גדר ימים הרבה: האם מדובר בהרבה כמו חיטים שנעשות לחצי שנה? או כל שלא נשעית ליומה מקרי הרבה? ונפק"מ לחריין להלן.

ומשמע שגם בזמנם רובה של טחינה היתה נעשית ימים הרבה

עבודת הקודש בית מועד שער א סימן ז: (לז) אין שוחקין את הפלפלין ברחים שלהן, שזו טחינה גמורה היא להם, אבל דכין אותן כדרכן אפילו במדוך של אבן, שכל התבלין נדוכין כדרכן והפלפלין כתבלין ואף הכרכום נדוך כדרכו.

כלומר משמע שהמבנה שלהם הוא כשני אבנים השוחקות. וממילא לענין מגדרת שלא שייך כלל האיסור.

כלומר יסוד האיסור הוא 'כלי מיוחד'. אמנם למעשה אוסרים רק אם דרך לשחוק לימים הרבה.

כן הביא בחזו"ע עמ' עב אמנם מהמשך המור וקציעא יש טעמים נוספים להקל:

חזק דהישן מפיג טעם הרבה, ועוד דדמי לגרידה דמצה במורג דשריא אף על גב דמצה אינה מפיגה טעמה בעשותה מעי"ט. כ"ש קאפ"ע המתיישן, שלא עמד טעמו בו וריחו נמר. ואף דבקאפ"ע לא שייך טעמא דאין טחינה אחר טחינה, כמו במצה. מ"מ כיון שנקלה תחלה, כבר ראוי לכוס, כמו שכמה בני אדם כוססין אותו חי קלוי באש, ונהנים ממנו בכך, אין טחינה באוכלין, אחר שכבר ראוי לאכול כמות שהוא. ואינו דומה לשחיקת פלפלין דאינן נאכלין חיין ולא נקלים (ואפשר דאפי' בשבת אינו אסור לטחון קאפ"ע קלוי, אלא דלא חזי כי אם לחולה בו ביום, וחיובי פשיטא לי דלא מחייב עשה, דלא הואי טחינה במשכן בסממנים קלויים אף כי באוכלים קלויים) וע"י שינוי או במדוכה, פשיטא לי למשרייה, דומיא דדיכת מלח.

למעשה כתב בשש"כ להקל בבשר ולהחמיר בקפה לכתחילה

שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק ז הערה (כה)

(כה) עיין סי' תקד בשע"ת ס"ק (א) ג בשם מח"ב ומו"ק, דכוונת המשנה לריחים של חנווני, אבל בריחים של כל איש בביתו (מטחנה ביתית) יש להתיר, כיון שאין הדרך לטחון בהם לזמן מרובה, וכ"ה במאירי ביצה כג א ד"ה ושוחקין, ע"ש, ועיין שו"ת יביע אומר ח"ד סי' מה. ואפי' אם נחמיר לענין קפה, וכדלהלן, מ"מ לענין בשר ודגים שאופן טחינתם בדרך כלל הוא במכונה ביתית, קיל טפי, וגם שאינם גידולי קרקע, שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל.

המ"א מרחיב את האיסור גם לפירות שדרך לשחוק מהם לימים הרבה אפילו אם הכלי עצמו לא תמיד מיועד לכך.

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תקד, סעיף ד: וכל זה במדוכה אבל אסור לשחוק את הפלפלין ואת החרדל ברחיים קטנים שלהם אפילו שוחקן אחד אחד כיון שדרך לשחוק הרבה ביחד ביום אחד לצורך ימים רבים הרי זה דומה לעובדין דחול והוא זלזול ליום טוב ומשעם זה אסור לגרר ביום טוב התמכא שקורין קריי"ן במורג חרוץ לפי שדרך לגרור הרבה ביחד לצורך ב' וג' ימים:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תקד סעיף ו: וגם מה שמדמה לריחים דחרדל תמוה דכלי זו דמורג חרוץ אין עליה תמונה של ריחים כלל וכידוע משא"כ ריחים של פלפלין ושל חרדל היא קצת כדמות ריחים ומה עניין זל"ז:

בית הבחירה למאירי מסכת ביצה דף יג עמוד ב: והיו בית שמאי סוברין המלח והתבלין כלם צריכין שנוי בשחיקתם מפני שהיה אפשר לו לשחוקם מערב יום טוב והיה מן הדין שלא לדוכם ביום טוב כל עקר אלא מפני שאי אפשר לקדרה בלא תבלין ומלח התירו לו ועל ידי שנוי

בית הבחירה למאירי מסכת ביצה דף יג עמוד ב: ובה"א תבלין נדוכין כדרכן בשל אבן ונדוכין בכל דבר שראוי לטלטלו ר"ל אף בבוכנא שלו שהם סוברים שהתבלין מפיגין טעמן ולא היה לו לעשות מבערב אבל מלח שאינו מפיג טעמו צריך שנוי ומ"מ הואיל ובחול רגילים לדוכו גם כן במלח בשל אבן די לו שידוכו עכשו בשל עץ:

כלומר לדעת שמואל גם מלח נידוך כדרכו בכמות מועטה

האם דברי רב אחר רוב ששת הם מהדין?

כתב הר"ן (על הרי"ף) מסכת ביצה דף ו עמוד ב:

אבל נראה לי דמאי דאמר ליה רב כי דיכת אצלי ודוך חומרא בעלמא היא דאיהו ודאי כרב יהודה אמר שמואל דאמר כתנא דברייטא ס"ל דאי כתנא דמתנא' היכי סגי בהצלאה והוא מדוך של עץ בעינן אלא ודאי לחומרא בעלמא אמר דלמלח ליצלי פורתא ולישנא דרב ששת נמי דאמר האי לאו מגו דביתאי הוא הכי מוכח לומר שהוא מחמיר על עצמו דבמילתא דאיסורא ממש לא שייך האי לישנא וכיון דמשום חומרא בעלמא עבדי הכי דלמא לא מחמירי אלא במלח דלעולם אית בה תרתי שכל הקדרות צריכות לה ושאינה מפיגה טעמה אבל בחדא מינייהו לא מחמירי ומוריקא נמי ויודע מאי קדרה בעי בשולי אף על גב דאית בה תרתי אפשר שלא החמירו בו דכיון דחומרא בעלמא היא ובדרבנן אין לנו בה אלא מלח מן הטעמים שכתבנו ועוד מפני שהיא נדוכת יפה בהצלאה מפני דקותה מה שאין כן בתבלין:

לכאורה חומרתו בכל תבלין, אמנם מלשון הגמרא בהמשך משמע שדווקא במלח.

מלשון זו מובן שתבלין לא צריך שינוי כלל

כתב בקרבן נתאל מועד קטן ב יד שיש כאן מקרה מיוחד שבו שהלכה צריכה להיות כרב חסדא שהוא רבו של רב הונא ולכן לא ניתן לעשות ספק דרבנן לקולא כיון שצריך לפסוק כחומרתו של רב חסדא, ויש לה שני צדדים.

נמצא שגם למחמירים ביותר לא החמירו במתקלקל

וכרכום:

- מפיג טעם קצת ואינו כמלח. ב"י
- יש להחמיר בכרכום ובשאר דברים ובפרט כשידע שישתמש בהם. משנ"ב ח. שעה"ץ י.

בית יוסף אורח חיים סימן תקד: ואפשר שהם סוברים דכרכום יש בו קצת הפגת טעם ואף על גב דבגמרא אמרינן דאינו מפיג טעמו היינו לומר שאינו מפיג טעמו כל כך כמו תבלין אבל מכל מקום מפיג הוא קצת ונהי דלמאי דהוה ס"ד דמלח בעי שינויא רבה לא הוה מדמינן מוריקא לתבלין כיון שאין הפגת טעמו דומה לשלהם אבל למאי דאסיקנא דמלח לא בעי אלא שינוי כל דהוא אלמא שחיקה לא חמירא כולי האי הילכך כיון דכרכום מפיג טעמו אין להשוותו למלח.

כן כתב הרשב"א והובא במ"מ ובר"ן ולא פסק כרבנו יקר שהובא במרדכי שהתיר

כגון שחיטה אפייה ובשול אבל אלו תקון הן ודרך בני אדם לתקן מהם לימים הרבה אמרה תורה יתקן כדרכו מחול ליום טוב שלא יתקן מיום טוב לימים הרבה של חול